

УДК 81'22+81'373.612.2

ОЛЕКСАНДР ЄМЕЦЬ
(Хмельницький)

МАКСИМА КІЛЬКОСТІ ЯК КРИТЕРІЙ ПРАГМАСТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ

Ключові слова: прагматика, прагматична стилістика, максима кількості, надмірність, семантичне поле.

Як відомо, Ч. Морріс виділив три частини семіотики, науки про знаки – семантику, синтактику і прагматику [3, с. 39-42]. Художній текст належить до знакових систем, тому лінгвосеміотичний аналіз художнього твору включає дослідження всіх трьох аспектів семіотики тексту. Особливий інтерес становить аналіз прагматичного ефекту художнього тексту.

Лінгвістична прагматика – це галузь мовознавства, що досліджує використання мовних знаків у процесі комунікації у зв'язку з інтеракцією його суб'єктів (мовця й адресата) [4, с. 582]. Стосовно художнього тексту можна говорити про інтеракцію автора і читача. Прагматика художнього тексту вивчає ставлення письменника до дійсності, до того, що він зображує, до персонажів. Разом із тим, на відміну від семантики і синтактики художнього тексту, критерії дослідження прагматики тексту є менш експліцитними.

У нашій роботі [9] ми визначили певні параметри прагматики художнього тексту, до яких можна віднести стилістичну конвергенцію і тропейне поле. Очевидним є зв'язок прагматики і стилістики художнього тексту, оскільки стилістичні засоби, насамперед оригінальні тропи з антропоморфною або зооморфною семантикою, несуть значне прагматичне навантаження. На початку XXI сторіччя почала формуватися нова галузь прагматики – прагматична стилістика. Робота Е. Блек [5] є показовою у цьому сенсі, проте дослідниця, на наш погляд, не виявила чітких параметрів або критеріїв дослідження прагмастилістичних аспектів художнього тексту.

Тому **мета** нашої роботи – визначити основні критерії прагмастилістичних досліджень та стилістичні засоби, які актуалізують прагматичний намір письменника. За основу ми взяли теорію комунікативного співробітництва Г. П. Грайса, зокрема максими кількості та якості [6]. Ці максими, або правила комунікації, стосуються кількості та якості інформації. У художньому тексті письменник свідомо порушує ці максими для досягнення свого комунікативного наміру, певного прагматичного ефекту. Використання таких тропів, як оригінальна метафора, гіпербола, антономазія з метою створення прагматичного ефекту було досліджено у нашій роботі [2]. Інтерес становить кількісний аспект, тобто відхилення від максими кількості. За Г. П. Грайсом, це означає, що висловлювання не повинне містити більше інформації, ніж потрібно [6, с. 45]. Збільшення кількості інформації у тексті створює **надмірність**, що є елементом висунення (*foregrounding*). Матеріалом нашого дослідження є прозові твори сучасних американських і британських письменників.

Надмірність (*redundancy*) визначається С. Сулеймен як «система повторів, призначених забезпечити максимальне сприйняття повідомлення» [8, с. 120]. Американський науковець Л. Опп вважає, що в художньому творі надмірності діють на багатьох рівнях: це повтор слів, повтор наративних структур, тематичні еквівалентності [7, с. 97]. Надмірності можуть уключати і високу концентрацію певних лексичних одиниць і/або стилістичних засобів у фрагментах тексту. У романі відомого британського письменника Дугласа Адамса (1952–2001) «*The Hitchhiker's Guide to the Galaxy*», який має фантастичну основу, у перших трьох абзацах – сильній позиції – більше 20 лексичних одиниць із семантичного поля «Космос». При цьому для характеристики планет і населення автор використовує означення з негативними префіксами *un-*, *in-* (*unfashionable*, *uncharted*, *unregarded*, *insignificant*): «*Far out in the uncharted backwaters of the unfashionable end of the spiral arm of the Galaxy lies a small unregarded yellow sun; Orbiting this at a distance of roughly ninety-two million miles is an utterly insignificant little blue green planet [...]*».

Подібне поєднання означень із негативним аксіологічним змістом та мейозису (характеристика Сонця, Землі, людей) відразу виявляє прагматичну настанову автора, його іронію, сарказм: «*The planet has – or rather had – a problem which was this: most of the people on it were unhappy for pretty much of the time. [...] Most of these were largely concerned with the movements of small green pieces of paper [...]*».

Один з останніх романів Стівена Кінга «11/22/63» розпочинається внутрішнім монологом головного персонажа про власну неемоційність. У силь-

ній позиції у перших п'яти абзацах – семантичне поле (СП) «Сльози» включає 7 лексичних одиниць, що належать до центру СП (*crying man; I didn't cry; shed tears*) та лексичні одиниці, які характеризують емоції (*emotional gradient; to feel my feelings*). Цікаво, що 10 із 14 речень інтродуктивного блоку – це заперечні висловлювання або речення, що містять прикметники і прислівники з негативними афіксами: *nonexistent, tearlessly*. Тим самим, уже на початку роману завдяки самохарактериці головного персонажа та його характеристиці колишньої дружиною створюється не дуже позитивне враження про нього як байдужого, черствого чоловіка. «*I have never been what you'd call a crying man; I have never seen you shed tears*», she said [...]. Проте певна іронія у початкових абзацах та подальший контекст дещо спростовують цей ефект. Більше того, така надмірність заперечних форм створює протилежний ефект – можна повірити, що головний персонаж лише приховує зовнішні емоції, що він щира людина і йому доведеться чимало страждати.

Надмірність лексичних і стилістичних засобів присутня в ряді оповідань видатного американського письменника Рея Бредбері; зокрема у творі «*All Summer in a Day*». Інтродуктивні абзаци як сильна позиція містять 10 лексичних одиниць із СП «Дощ», у т. ч. метафори й епітети: *the drum and gush of water; the sweet crystal fall of showers; a raining world*. Автор описує уявну погоду на планеті Венера і накопичує образні характеристики дощів, злив. Градація в описі погоди створює сильний прагматичний ефект безнадійності, неможливості змін на краще. Лише одна дівчинка Марго пам'ятає появу сонця і вірить у зміни, про що вона і написала вірш:

*I think the sun is a flower,
That blooms for just one hour.*

І найбільш сильна позиція, тобто заголовок, і весь текст побудовано на антитезі 'дощ – сонце', яка сприймається у більш широкому сенсі – 'темрява – світло', 'депресія – радість'. Саме віра у краще майбутнє, подолання зневіри і є головною ідеєю твору, дуже актуальною у наш час.

Дещо інший прояв надмірності у сильній позиції реалізується в оповіданні відомого американського письменника Реймонда Карвера «*What We Talk about When We Talk about Love*». Уже у заголовку очевидна певна тавтологія у використанні дієслова *talk*, яке таким чином стає полісемантичним. Основне семантичне поле на початку твору – «*Love*» («Кохання»), що відповідає назві оповідання. Вона включає 12 лексичних одиниць, у т. ч. іменники і дієслова, що створює контактну когезію. Одночасно, як антитеза, функціонує інше семантичне поле, яке умовно можна назвати «*Cruelty*» («Жорстокість»). Лексичні одиниці із цього СП (*kill; beat; dragged*) використовуються у розповіді Террі, однієї з головних персонажів твору. Вона описує своє сімейне життя і вважає, що колишній чоловік, який поводився з нею жорстоко, все ж кохав її: «*Terri said the man she lived with before she lived with Mel loved her so much he tried to kill her*». Таке твердження здається парадоксальним, оксиморонним (*love that kills*), але таким є бачення цих двох концептів Террі. Антитеза духовного кохання (*spiritual love*) в уявленні Мела, теперішнього чоловіка Террі, і божевільного кохання є лейтмотивом твору, який завер-

шується дуже хвилюючою історією про справжнє сильне кохання людей, які потрапили в аварію і страждають від того, що не можуть бачити один одного.

У деяких авторів концентрація лексичних або стилістичних засобів на початку твору, у сильних позиціях, у межах семантичних полів може бути своєрідним фоном або сигналом для підкреслення іншої важливої ідеї. Зокрема, короткі оповідання сучасного американського письменника Дона Ші з жанру short-short story присвячені матері. Одне з них – «The Fall» розміром із півсторінки – містить більше 10 лексичних одиниць із СП «Медицина»: *the surgery; femur at the hip; pain killers* та інші. Мати оповідача впала зі сходів, зламала шийку стегна й очікує на операцію. Проте зовнішній «медичний» фон твору є основою для вияву материнської любові до сина. Мати склала план того, що потрібно зробити перед операцією, й останнім пунктом є фраза: «*Don: I love you. I love you*». Мати залишила сину пам'ятку, підкреслила фразу «Я тебе люблю», двічі повторивши це речення. Тобто сильною позицією стає кінцівка оповідання, яка створює значний прагматичний і емоційний ефект.

В оповіданнях К. Шопен, Д. Томаса, у казках О. Уайлда надмірність реалізується у накопиченні стилістичних засобів [2, с. 71], тобто у стилістичних конвергенціях. Як показало дослідження у цій статті, значний прагматичний ефект може бути створений надмірністю лексичних одиниць, що належать до одного СП (С. Кінг, Д. Ші, Д. Адамс), або лексичних одиниць із двох семантичних полів, що реалізують антитезу на початку твору або протягом тексту (Р. Карвер).

Іншим проявом максими кількості є **зменшення** (reduction) обсягу інформації. У такому випадку прагматичний намір письменника є більш імпліцитним, він стає зрозумілим ретроспективно. Замовчування інформації може полягати у відсутності відомостей про головних персонажів, про причини подій, що описуються у творі. Такі прийоми характерні для літератури ХХ століття, зокрема оповідань Е. Хемінгуей та Д. Томаса. Інший прояв зменшення інформації – це відкрита кінцівка, відсутність авторського повідомлення про результат подій. Зокрема, такий прийом є характерним для гостросюжетних оповідань популярного письменника Фредеріка Форсайта. У творах «The Veteran», «No Comebacks», «There Are No Snakes in Ireland» головна ідея – справедливість, помста за злочин. Заголовні слова *no comebacks* та *there are no snakes* є антитезою до кінцівок оповідань. В оповіданнях «No Comebacks» головний герой, мільйонер і плейбой Сендерсон наймає кілера, щоб позбавити життя чоловіка Анджели Саммерс, яку Сендерсон кохає по-справжньому. Але кілер убиває і чоловіка, і його дружину, і спокійно повідомляє: «*...there will be no comebacks. I shot her too*» (...наслідків не буде. Я її теж убив). Форсайт не описує емоції Сендерсона, і читач може лише здогадуватися про його почуття – відчай, горе, злість. Але прагматичний намір автора очевидний – не можна досягти мети злочинним шляхом.

На наш погляд, порушення максими кількості письменником – як надмірність, так і скорочення інформації, разом із порушенням максими якості (використанням тропів) відображає прагматичну інтенцію автора і є очевидним критерієм прагмастилістичного аналізу тексту. Перспективи

подальших досліджень полягають в аналізі поетичних текстів, а також малої прози інших авторів із точки зору використання засобів прагматичної стилістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык / И. В. Арнольд. – М. : Флинта : Наука, 2004. – 384 с.
2. Ємець О. В. Стилiстичнi критерiї дослiдження прагматики художнього тексту / О. В. Ємець // Вісник Житомирського державного університету. – 2013. – Вип. 2 (68). – С. 70–73.
3. Моррис Ч. У. Основания теории знаков / Ч. У. Моррис // Семиотика. – М., 1983. – С. 37–89.
4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2011. – 844 с.
5. Black E. Pragmatic Stylistics / E. Black. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. – 166 p.
6. Grice H. P. Logic and Conversation / H. P. Grice // Syntax and Semantics, III: Speech Acts. – New York : Academic Press, 1975. – P. 41–58.
7. Orr L. Figurative and thematic isotopy and the problem of narrative intratextuality / L. Orr // Proceedings of the Second International Conference of the IALS. – Freiburg, 1997. – P. 97.
8. Suleiman S. Redundancy and the «Readable» Text / S. Suleiman // Poetics Today. – 1980. – №1 (3). – P. 119–142.
9. Yemets A. Investigating Poeticalness of Prose. – Saarbrücken : LAP Lambert Academic Publishers, 2012. – 69 p.

АЛЕКСАНДР ЕМЕЦ

МАКСИМА КОЛИЧЕСТВА КАК КРИТЕРИЙ ПРАГМАСТИЛИСТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА ТЕКСТА

В статье исследуется использование лексических единиц и стилистических средств для создания прагматического эффекта в художественном тексте. Подчеркивается роль избыточности лингвистических единиц как проявления максимы количества.

Ключевые слова: прагматика, прагматическая стилистика, максима количества, избыточность, семантическое поле.

OLEKSANDR YEMETS

THE MAXIM OF QUANTITY AS A CRITERION OF PRAGMATIC-STYLISTIC ANALYSIS OF THE TEXT

The article investigates the use of lexical units and stylistic means for creating the pragmatic effect in a literary text. The role of redundancy of language units as the manifestation of the maxim of quantity is emphasized.

Key words: pragmatics, pragmatic stylistics, maxim of quantity, redundancy, semantic field.

Одержано 15.10.2014 р.